

ОФІЦІЙНИЙ РОЗДІЛ

- *Про підсумки діяльності Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України у 2009–2014 роках (доповідач — академік НАН України В.М. Геєць)*
- *Наукові повідомлення молодих учених НАН України (доповідачі — кандидат фізико-математичних наук М.В. Білоус; кандидат фізико-математичних наук О.П. Скоблік; кандидат біологічних наук А.В. Бавол)*
- *Про нагородження відзнаками НАН України та Почесними грамотами НАН України і Центрального комітету профспілки працівників НАН України (доповідач — академік НАН України В.Л. Богданов)*
- *Кадрові та поточні питання*

ІЗ ЗАЛИ ЗАСІДАНЬ ПРЕЗИДІЇ НАН УКРАЇНИ 11 березня 2015 року

На засіданні Президії НАН України 11 березня 2015 р. члени Президії НАН України та запрошені заслухали наукову доповідь голови Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України академіка НАН України **Валерія Михайловича Геєця** про підсумки діяльності Секції у 2009–2014 рр. (докладніше див. с. 104).

У доповіді було зазначено, що звітний період ознаменувався значними творчими здобутками вітчизняної академічної соціогуманітаристики, її відчутним внеском в осмислення всього комплексу складних і суперечливих проблем, кризових явищ, породжених новітніми реаліями сьогодення, викликами та загрозами для громадянського суспільства, розбудови державного, соціально-економічного і суспільно-політичного життя країни, піднесення науки, освіти і культури, гуманітарної сфери в цілому. Значне місце в діяльності Секції належить виробленню стратегічних прогнозів та моделей економічного розвитку, концептуальних підходів до попередження і подолання кризових тенденцій, розв'язання нагальних проблем українського суспільства. Найважливішим прикладом такої діяльності є започаткована з 2009 р. практика підготовки Секцією національних доповідей з найактуальніших суспільно-політичних, соціально-економічних та культурних питань розвитку українського суспільства.

У рамках досліджень, проведених у 2009–2014 рр. установами Секції, розкрито логіку історичного розвитку і зміст взаємозв'язку інститутів ринку і держави як комплементарних підвалин сучасної економіки, що слугують основою для подолання диспропорцій системи господарювання в Україні. Розвинуто методологічні підходи до виявлення небезпечних макроекономічних дисбалансів в Україні за сучасних нестабільних умов розвитку світової та вітчизняної економіки, запропоновано сценарний прогноз розвитку макроекономічної ситуації з використанням розроблених економіко-математичних моде-

лей. Обґрунтовано необхідність інституційно-ціннісних трансформацій у контексті подолання суспільства споживання та кризи соціальної держави. Встановлено внутрішню логіку генези наукових підходів та практичного світогляду для забезпечення збалансованості освітньої функції держави з іншими, а також визначено принципи повноти їх реалізації.

Визначено ризики і переваги для промислового виробництва від впровадження Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також пропозиції щодо шляхів неомодернізації вітчизняної промисловості. Розвинуто методологію прогнозування структурних зрушень в економіці внаслідок інтеграційних процесів та сформовано середньостроковий прогнозний сценарій розвитку національної економіки, виходячи з умов імплементації Угоди про асоціацію. Розроблено теоретико-методологічні засади доктрини «зеленої» економіки як основи досягнення екологічної безпеки України та її прикордонних регіонів в умовах євроінтеграції. Обґрунтовано доцільність переходу від галузевого управління до державного регулювання економічного розвитку із запровадженням управління, ґрунтованого на законодавчо визначених національних пріоритетах та затверджених інноваційно-інвестиційних проєктах. Розроблено науково-методичний підхід і створено базу даних для оцінки обсягів тіньової економіки на регіональному рівні. Актуалізовано проблему втрати державного контролю над стратегічно важливими підприємствами базових галузей промисловості, що забезпечують економічний суверенітет України. Обґрунтовано доцільність розширення системи гарантій прав українського народу на об'єкти права власності, зокрема, запропоновано впровадити у правовий обіг категорію «суспільне надбання» як позначення сукупності матеріальних і нематеріальних благ, виняткові права на які належать українському народу. Визначено принципи здійснення націоналізації, ревізії, конфіскації як спеціальних підстав припинення прав власності.

Значна увага приділялася дослідженню проблем консолідації українського суспільства, де-

Виступ академіка НАН України
Валерія Михайловича Гейця

мократизації та реформування політичної системи України, розробленню політико-правових та соціокультурних механізмів неконфліктного розв'язання назрілих суспільно-політичних протиріч, утвердження в українському соціумі і політикумі цінностей громадянського миру, солідарності та відповідальності. У фокусі дослідницької уваги перебували суспільно-політичні зрушення і трансформації, пов'язані з Революцією гідності, подіями в Криму і на Донбасі, кризою українсько-російських відносин, розгортанням процесів європейської інтеграції України. Підготовлено рекомендації щодо ефективного застосування наукового потенціалу вітчизняної соціогуманітаристики в процесах модернізації держави і суспільства в Україні, забезпечення національних інтересів в умовах глобалізації та співпраці з міжнародними інтеграційними об'єднаннями. Особлива увага приділялася аналізу ролі громадськості у процесах суспільної консолідації в умовах нової політичної реальності, зовнішньої агресії та посилення сепаратистських рухів.

Досліджено шляхи розвитку конституційного процесу в Україні на сучасному етапі, проаналізовано проблеми правового регулювання конституційно-правових інститутів, розроблено пропозиції щодо удосконалення конституційного законодавства України. Запропоновано концепцію регіональної політики в контек-

сті формування конвергентної моделі регіонального розвитку. Опрацьовано проект Концепції адміністративно-територіальної реформи в Україні і запропоновано модель нового адміністративно-територіального устрою держави.

Розроблено теоретичні моделі культурно-цивілізаційних взаємодій у сучасному світі, визначено геополітичні, історичні і соціокультурні особливості сучасного українського суспільства як чинники інтеграції України до європейської та світової спільноти. Досліджено вплив глобалізаційних і соціотрансформаційних процесів на характер міжетнічного спілкування, надано рекомендації щодо вироблення ефективних регуляторів міжетнічних і політико-мовних відносин в Україні.

Окремо слід відзначити здобутки Секції з підготовки багатотомних фундаментальних енциклопедичних видань національного значення: «Енциклопедія історії України», «Шевченківська енциклопедія», «Енциклопедія сучасної України», «Словник української мови», «Історія української культури», «Франківська енциклопедія», «Енциклопедія міжнародного права», «Історія української літератури». У звітний період було завершено велику кількість інших важливих видавничих проєктів.

Значним здобутком учених Секції є поглиблення інтеграції у європейський і світовий науковий простір. НАН України набула повноправного членства у таких авторитетних наукових організаціях, як Міжнародний академічний союз (IUA—UAI), Союз європейських академій (ALLEA), численних галузевих наукових асоціаціях і товариствах. Успішно розвивається співробітництво установ Секції по лінії Міжнародної асоціації академій наук (МААН). Здійснюються спільні дослідження з Міжнародним інститутом прикладного системного аналізу (IIASA). Провідні вчені Секції взяли участь у роботі ювілейного XV Міжнародного з'їзду славістів, що проходив у серпні 2013 р. у Мінську, та VIII Міжнародного конгресу українців (жовтень 2013 р., Київ).

Значна увага приділяється співпраці з вищими навчальними закладами. Науковці Секції опублікували кілька десятків підручників, на-

вчальних посібників, хрестоматій та інших видань для вищої і загальноосвітньої школи. Позитивним прикладом є функціонування вищих навчальних закладів: Київського університету права, Вищої школи соціології, Вищої школи філософії, а також значної кількості спільних кафедр установ НАН України та ВНЗ.

В обговоренні доповіді взяли участь академік НАН України Б.Є. Патон, академік-секретар Відділення історії, філософії та права НАН України академік НАН України О.С. Онищенко, академік-секретар Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України, директор Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України академік НАН України М.Г. Жулинський, директор Головної астрономічної обсерваторії НАН України академік НАН України Я.С. Яцків, академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України академік НАН України В.М. Локтєв.

У виступах зазначалося, що завдання, які поставили сьогодні перед ученими установ Секції, є надзвичайно складними і відповідальними, в їх реалізації вже досягнуто відчутних результатів. Президія НАН України оцінила роботу, здійснену Секцією протягом звітного періоду, як вагомий внесок у справу розвитку державного будівництва, піднесення інтелектуального та духовного потенціалу суспільства, вітчизняної науки, освіти і культури й зауважила, що досягнення академічної соціогуманітарної науки дозволяють поставити перед нею завдання принципово вищого рівня складності, як того вимагає саме життя. У найближчій перспективі вони будуть пов'язані насамперед з проведенням реформ та виведенням України з глибокої системної кризи, власне, з осмисленням того, якою має стати Україна після кризи.

Було підкреслено, що з огляду на складність і багатоплановість сучасних явищ та процесів пріоритет потрібно надавати комплексним міждисциплінарним і міжгалузевим розробкам, передусім політико-правовим, соціально-економічним, етнонаціональним та історико-культурним. Президія НАН України висловила сподівання, що результати обговорення, висловлені думки і пропозиції стануть предметом

глибокого аналізу на рівні відділень і установ, втіляться у конкретні науково-організаційні заходи, наукові проекти.

* * *

Далі учасники засідання заслухали наукові повідомлення молодих учених з установ НАН України.

У виступі старшого наукового співробітника Інституту кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України кандидата фізико-математичних наук **Максима Володимировича Білоуса** на тему «**Інформаційна технологія аналізу просторової динаміки підземних вод в природно складних геологічних середовищах**» ішлося про нову інформаційну технологію «Надра-3D», призначену для моделювання процесів фільтрації та зміни напружено-деформованого стану багатокомпонентних ґрунтових середовищ. Особливостями цієї розробки є застосування тривимірних математичних моделей (у тому числі моделей з розривними розв'язками), надання користувачеві програмного інструментарію для роботи з великими обсягами різнопланових даних, використання паралельних обчислень. Програмний комплекс складається з двох компонентів: інтерфейсу користувача на ПЕОМ і програми-розв'язувача, яка функціонує на багатопроцесорному обчислювальному комплексі і призначена для побудови й розв'язання систем лінійних алгебраїчних рівнянь методом скінченних елементів. Запропонований програмний комплекс було використано на практиці для побудови моделей фільтрації Київського та Чернігівського родовищ підземних вод з урахуванням розгалуженої мережі поверхневих рік.

Потім члени Президії НАН України заслухали наукове повідомлення молодшого наукового співробітника Інституту металофізики ім. Г.В. Курдюмова НАН України кандидата фізико-математичних наук **Олександра Петровича Скобліка** на тему «**Фізика шахтного метану і спосіб його отримання з вугілля**». Використовуючи методи мессауерівської спектроскопії, електронного парамагнітного резонансу, рентгеноструктурного аналізу та іонної мас-

Виступ кандидата фізико-математичних наук М.В. Білоуса

Виступ кандидата фізико-математичних наук О.П. Скобліка

Виступ кандидата біологічних наук А.В. Бавола

спектрометрії для комплексного дослідження вугілля, вперше було встановлено визначальний вплив вмісту сполук заліза та особливостей їх міжатомного зв'язку на утворення шахтного метану у вугіллі. Виявлено, що під час нагрівання вугілля в ньому відбувається не лише виділення накопичених газів, а й генерація метану. Зокрема, підтверджено істотний вплив валентності заліза на інтенсивність генерації метану, а саме, сполуки двовалентного заліза активніше сприяють його утворенню. Крім того, показано, що нагрівання вугілля до 100–300 °С дозволяє зберегти незмінною його теплотвірну здатність, і вугілля залишається придатним для подальшого традиційного використання.

Виступ наукового співробітника Інституту фізіології рослин і генетики НАН України кандидата біологічних наук **Андрія Васильовича Бавола** на тему «**Розробка біотехнології отримання рослин пшениці, стійких до стресових чинників**» було присвячено комплексу біотехнологічних прийомів отримання рослин на основі використання нового для пшениці типу експланта — апікальних меристем пагонів 3-добових проростків. Результатом проведених досліджень є розроблена ефективна біотехнологія прискороного одержання нових форм пшениці з комплексною стійкістю до абіотичних і біотичних стресових факторів.

В обговоренні наукових повідомлень взяли участь академік НАН України Б.Є. Патон, завідувач відділу Інституту кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України доктор фізико-математичних наук О.М. Хіміч, директор Державної установи «Інститут геохімії навколишнього середовища НАН України», заступник академіка-секретаря Відділення ядерної фізики та енергетики НАН України член-кореспондент НАН України Г.В. Лисиченко, завідувач відділу Інституту металофізики ім. Г.В. Курдюмова НАН України доктор технічних наук В.Г. Гаврилюк, заступник директора Інституту фізіології рослин і генетики НАН України член-кореспондент НАН України В.В. Швартау, старший науковий співробітник Інституту фізіології рослин і генетики НАН України доктор біологічних наук О.В. Ду-

бровна, директор Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка член-кореспондент НАН України Н.В. Заіменко.

Згідно з Порядком конкурсного відбору молодих учених НАН України для виступів на засіданнях Президії НАН України та надання цільового фінансування з метою підтримки їхніх наукових досліджень, було прийнято рішення схвалити заслухані результати наукових досліджень і врахувати їх при підготовці проекту постанови Президії НАН України «Про відкриття у 2016 році додаткових відомчих тем для молодих учених-доповідачів», передбачивши додаткові кошти на ці теми.

* * *

Члени Президії НАН України заслухали також інформацію про:

- спільний конкурс наукових проектів НАН України та НАН Білорусі;
- Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2014 році;
- проведення річної сесії Загальних зборів НАН України.

* * *

Крім того, Президія НАН України ухвалила низку організаційних і кадрових рішень.

Затверджено:

- члена-кореспондента НАН України **Туркевича Володимира Зіновійовича** на посаді директора Інституту надтвердих матеріалів ім. В.М. Бакуля НАН України;
- доктора фізико-математичних наук **Пригулу Ігоря Михайловича** на посаді директора Інституту монокристалів НАН України;
- академіка НАН України **Назарчука Зіновія Теодоровича** на посаді директора Фізико-механічного інституту ім. Г.В. Карпенка НАН України;
- члена-кореспондента НАН України **Кучука Микола Вікторовича** на посаді директора Інституту клітинної біології та генетичної інженерії НАН України;
- члена-кореспондента НАН України **Александрова Бориса Георгійовича** на посаді директора Державної установи «Інститут морської біології НАН України»;
- доктора біологічних наук **Козловського Микола Павловича** на посаді директора Інституту екології Карпат НАН України;
- академіка НАН України **Блюма Ярослава Борисовича** на посаді директора Державної установи «Ин-

ститут харчової біотехнології та геноміки Національної академії наук України»;

- члена-кореспондента НАН України **Ємельянова Ігоря Георгійовича** на посаді директора Національного науково-природничого музею;

- доктора історичних наук **Папакіна Георгія Володимировича** на посаді директора Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України.

Призначено:

- кандидата технічних наук **Бояринцева Андрія Юрійовича** виконуючим обов'язки директора Інституту сцинтиляційних матеріалів НАН України.

Відзнакою НАН України «За підготовку наукової зміни» нагороджено:

- директора Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України академіка НАН України **Старостенка Віталія Івановича** за багатолітню плідну працю вченого, педагога і організатора наукових досліджень у галузі геофізики та вагомий особистий внесок у підготовку висококваліфікованих кадрів.

Відзнакою НАН України «За професійні здобутки» нагороджено:

- директора Національного наукового центру з медико-біотехнічних проблем при Президії НАН України кандидата біологічних наук **Чащина Миколу Олексійовича** за особистий внесок у сприяння розвитку творчої співпраці наукових колективів НАН України з вітчизняними і закордонними установами в галузі біоетики і біомедицини.

Почесною грамотою Президії НАН України і Центрального комітету профспілки працівників НАН України нагороджено:

- голову Спостережної ради — президента Публічного акціонерного товариства «Крюківський вагонобудівний завод» кандидата технічних наук, професора **Приходька Володимира Івановича** за багатолітню плідну працю вченого, інженера, конструктора і організатора вітчизняного вагонобудування, визначний особистий внесок у технічний розвиток підприємства та зміцнення творчих зв'язків з науковими колективами установ НАН України;

- працівників Національного наукового центру з медико-біотехнічних проблем при Президії НАН України — заступника директора, кандидата біологічних наук **Смалька Петра Яковича** і головного бухгалтера **Душек Ірину Іванівну** — за особистий внесок у сприяння розвитку творчої співпраці наукових колективів НАН України з вітчизняними і закордонними установами в галузі біоетики і біомедицини.

Подякою НАН України відзначено:

- працівників Національного наукового центру з медико-біотехнічних проблем при Президії НАН України — ученого секретаря **Скрещову Катерину Вікторівну** і провідного інженера **Любенко Ольгу Ігорівну** — за особистий внесок у сприяння розвитку творчої співпраці наукових колективів НАН України з вітчизняними і закордонними установами в галузі біоетики і біомедицини.

За матеріалами засідання підготувала О.О. МЕЛЕЖИК